

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови

Дуднік К.О.

здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА РІВНІ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ)

Анотація. У дослідженні передбачено ознайомлення з інноваційними технологіями на уроках української мови в 5–6, 10–11 класах під час вивчення лексики і фразеології. Автори пропонують лінгвістичні ігри, комунікативні завдання, стилістичні експерименти, роботу зі словниками, які дають змогу здобути мовні знання й набути мовленнєві уміння й навички з української мови. Дібраний матеріал виховує в учнів любов до української мови, розвиває ерудицію.

Ключові слова: інноваційні рішення, інтерактивна модель навчання, лінгвістична гра, комунікативна вправа, робота зі словником, стилістичний експеримент.

Інноваційна освіта – це Нова українська школа з передовими технологіями. Розвиток здатності в учнів середньої й старшої шкіл орієнтуватися в нових умовах, адаптуватися до нових вимог – ось на що спрямована інноваційна система. Учителі звикли приймати стандартні рішення, коли готуються до занять з української мови. Але нині, на жаль, такий підхід до роботи є некомпетентним, тому пропонуються, окрім програмових, приймати непрограмові, рутинні, селективні, адаптаційні, інноваційні рішення. *Актуальність* нашого дослідження полягає в тому, що ми опишемо інноваційні рішення у вирішенні нагальних потреб учителів української мови під час підготовки до уроку з української мови в 5–6, а також 10–11 класах на рівні лексики й фразеології.

Тому *метою* нашого дослідження є інноваційні рішення вчителя під час уроку української мови, пов'язані зі складністю та непередбачуваністю подій і які потребують неординарних дій і містять нововведення.

У книзі «Ігри дорослих» [1, с. 19–21] пропонуються п'ять фаз процесу прийняття інноваційних рішень: перша фаза – виявлення проблеми; друга фаза – визначення необхідних умов для розв'язання проблеми; третя фаза –

вироблення варіантів рішення, для чого залучаються найкомпетентніші фахівці з означеної проблеми; четверта фаза – вибір оптимального рішення; п'ята фаза – перетворення рішення в ефективну дію. Ми обрали саме такий шлях у розкритті інноваційних технологій на уроках української мови. Тому в нашому дослідженні ми посилаємося на праці таких *учених-педагогів, лінгвістів* як О. Пометун, Л. Пироженко, О. Мельничайко, Л. Марченко, С. Єрмоленко, О. Рудницька та інших.

У своїх працях О. Пометун, Л. Пироженко стверджують, що «суть інтерактивного навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації» [2, с. 9].

Якщо посилатися на С. Єрмоленко, то вона вважає, що «специфіка навчання лексики та фразеології в загальноосвітніх школах полягає в тому, що для успішного формування лексико-стилістичних умінь і навичок в учнів різних класів необхідно під час навчання зважати й на інші рівні мови (фонетику, орфоєпію, орфографію, граматику), а також постійно систематизувати й узагальнювати вивчений матеріал на ґрунті адаптованих текстів або створених самостійно» [3, с. 109].

Учні зобов'язані знати все лексичне і фразеологічне багатство української мови. Одним із важливих засобів підвищення лексико-стилістичної компетентності на уроках української мови є активне впровадження різних видів завдань пізнавального й практичного спрямування. Пізнавальні завдання формують наукове світосприймання; розвивають в учнів семантичний погляд на слово, що є основою формування умінь розрізняти лексичне і граматичне значення, встановлювати семантичні зв'язки між словами; формують вміння виділяти функціонально-стилістичні особливості слів і фразеологізмів; виховують любов до рідної мови, прагнення оволодіти словниковим багатством української мови. Практичні завдання формують лексичні й фразеологічні мовні й мовленнєві вміння та навички; збагачують словниковий запас учнів; спрямовують роботи з лексики й фразеології на вдосконалення правописних і граматичних умінь і навичок; організовують навчання лексики й фразеології як підґрунтя для роботи з розвитку зв'язного мовлення; удосконалюють

лексико-стилістичні нормативності мовлення учнів; попереджують лексичні, лексико-стилістичні помилки.

Якщо посилатися на «Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах» [4, с. 115–116], то зміст шкільного курсу з лексики й фразеології містить такі елементи, які передбачені всіма сучасними чинними програмами: лексичне значення слова; однозначні й багатозначні слова; пряме й переносне значення слова; тлумачні, перекладні словники; лексичні помилки; власне українські слова; групи слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми); словники антонімів, синонімів; походження слів; розвиток словникового запасу; використання слів; словник іншомовних слів; поняття про фразеологізми, джерела українських фразеологізмів; прислів'я, приказки, афоризми.

Усе це вивчається учнями 5–6 класів. У 10–11 класах звертається увага на стилістичні засоби лексики й фразеології, синонімічне багатство української мови. Лінгвістка Л. Марченко розуміє роботу з лексичними синонімами як важливу складову навчання лексики й фразеології: «Синонімічні засоби мови дають можливість точно і образно висловити думку. Надзвичайно багаті і різноманітні можливості використання синонімів у різних стилях мови. Вибір того чи іншого слова із синонімічного ряду дає можливість краще розв'язувати ідейні і стилістичні завдання» [5, с. 3]. Ми пропонуємо *лінгвістичну гру «Синонімічні прислівники»* для старшокласників на повторення й узагальнення вивченого матеріалу з лексики.

Лінгвістична гра «Синонімічні прислівники».

Для команд, які можна зорганізувати з учнів класу, запропонуйте такі завдання: 1) доберіть прислівники, що характеризують дію з різних боків; 2) прочитайте їх по черзі командами в такому порядку: 1. *За темпом.* 2. *За силою.* 3. *За характеристикою процесу роботи.* Зразок: 1. за темпом – читати *швидко, повільно, мляво.* 2. За силою голосу – читати *голосно, тихо, пошепки, вголос.* 3. За характеристикою процесу роботи – читати *вдумливо, уважно, зосереджено, старанно;* 3) знайдіть серед цих прислівників синоніми, згрупуйте їх і запишіть. Зразок: *Повільно, мляво; тихо, пошепки; вдумливо, уважно, зосереджено, старанно.* Команда, яка назбирає найбільше правильних синонімічних пар, виграє турнір.

Учена О. Мельничайко для вивчення української мови пропонує комунікативні вправи, які «містять три типи дидактичних завдань: 1) висловлювання міркувань; 2) розв'язання ситуативних колізій; 3) продовження уявного діалогу. Всі вони спрямовані на те, щоб розвивати у

дітей мислення і вміння висловлювати власні думки, навчити їх приймати самостійні рішення у нестандартних ситуаціях» [5, с. 3]. Наприклад, комунікативна вправа «Навіщо читати?»

Комунікативна вправа «Навіщо читати?» Продовжте уявний діалог. Випишіть окремо однозначні й багатозначні слова. Визначте, які з них вжиті в прямому, а які в переносному значенні.

- *Нині я вже дочитую оповідання Всеволода Нестайка. Дуже цікаві. А ти що читаєш?*
- *Та... А навіщо читати? Там усе видумане, все неправда...*

Цікавою є «Розробки уроків з української мови для 5 класу» О. Рудницької [6, с. 224–227]. Вона пропонує, окрім вправ, роботу зі словником синонімів, а також стилістичний експеримент.

Стилістичний експеримент. Уважно прочитайте речення. По черзі підставляйте замість виділеного слова інші синоніми з синонімічного ряду. Чи завжди можлива й доречна така заміна?

Воїн був (смільвим, рішучим), тому під час атаки ворога виявив (завзятість, старанність). Вона була з ним (відвертою, прямою), але він не зміг їй щось сказати, бо був (нерішучим, лякливим). Цей будинок (горів, палав, димився), тому Олена (сумувала, журилася). У неї губи (червоні, пурпурні, малинові, багряні) від народження.

Робота зі словником синонімів. Скористайтеся «Коротким словником синонімів української мови» П. Деркача [7]. Доберіть синоніми до слів *гладкий (огрядний, опасистий, повнотілий, ситий, повний, годований, тілистий); бити (батожити, бичувати, шмагати, періцити, парити, шпарити, сікти, стьобати, хльостати, маніжити, хвицькати, хвоїти, хворостити, чесати, чустрити, чухрати, кулачити, стусувати, дубасити); сяйво (світло, блиск); який-небудь (будь-який, абиякий); щільно (тісно); юнак (хлопець, молодець, молодик, парубок, легінь); щиро (щиросердно, чистосердно, відверто); яр (яруга, байрак, бескед, бескид, бескет, міжгір'я, межигір'я, ущелина, вертеп)*. Із кожним синонімом складіть речення, щоб чітко розрізняти їхні значеннєві відтінки.

Отже, впливають такі висновки: під час навчання української мови вчителі приймають інноваційні рішення, щоб мотивувати школярів до активної співпраці: по-перше, пропонують поряд із традиційними вправами інтерактивні, а саме: лінгвістичні ігри, комунікативні завдання, роботу зі словником синонімів, стилістичний експеримент тощо; по-друге, тематика таких інтерактивних технологій повинна виховувати в учнів любов до української мови та до художньої літератури, розвивати їхню ерудицію.

Окрім того, набуття мовної й мовленнєвої компетентності можливе лише за умов, коли поєднуються різні види діяльності – писання, читання, аудіювання, говоріння.

Література

1. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л. Галіцина. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
2. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
3. Єрмоленко С.І. Методика навчання лексики та фразеології на засадах лінгводидактичного принципу наступності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2016. №2 (17). С. 103–109.
4. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
5. Мельничайко О.І. Рідна мова. Комунікативні вправи: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 48 с.
6. Рудницька О.Б. Розробки уроків з української мови для 5 класу: навч. посіб. Київ : Дивослово, 2014. 304 с.
7. Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови. Львів-Краків-Париж : Просвіта, 1993. 208 с.

Єрмоленко С.І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови*

Шевчик Г.С.

*здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

САМОСТІЙНА РОБОТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ (НА РІВНІ ФОНЕТИКИ)

***Анотація.** У дослідженні передбачено ознайомлення з самостійною роботою учнів на уроках української мови в 5 класі під час вивчення фонетики. Автори пропонують пізнавальні завдання, які розвивають вміння самостійно опрацювати навчальний матеріал і працювати над дидактичним матеріалом. У своїй самостійній роботі учні 5 класу*